

"Yedincisi: Senin hayatına verilen cüz'î ilim ve kudret ve irade gibi sıfat ve hallerinden küçük nûmunelerini vahid-i kıyasî ittihaz ile, Hâlık-ı Zülcelâlin sıfât-ı mutlakasını ve şuûn-u mukaddesesini o ölçülerle bilmektir..." Devamıyla açıklar mısınız?

"Yedincisi: Senin hayatına verilen cüz'î ilim ve kudret ve irade gibi sıfat ve hallerinden küçük nûmunelerini vahid-i kıyasî ittihaz ile, Hâlık-ı Zülcelâlin sıfât-ı mutlakasını ve şuûn-u mukaddesesini o ölçülerle bilmektir. Meselâ, sen cüz'î iktidarın ve cüz'î ilmin ve cüz'î iradenle bu haneyi muntazam yaptığından, şu kasr-ı âlemin senin hanenden büyüklüğü derecesinde şu âlemin ustasını o nisbette Kadîr, Alîm, Hakîm, Müdebbir bilmek lâzımdır."(1)

İnsan, bilinmeyen bir şeyi bilinen ile kıyas yapmadan, bir şeyi idrak edemez. Bu yüzden Allah kendi isim ve sıfatlarını kıyaslaması ve idrak etmesi için insana bir takım vehmi ve farazi hatlar tayin etmiştir. Bu hatlar sayesinde insan Allah'ın mutlak ve sınırı olmayan isimlerini bilebilir ve bulabilir.

Mesela insana vehmi ve farazi olarak cüzi bir kudret verilmiştir. İnsan bu cüzi kudretini Allah'ın sonsuz kudretine bir dürbün, bir mikyas yaparak, kıyasa gider ve bir derece o sonsuz kudret hakkında malumat sahibi olur.

İnsan der; ben cüzi kudretim ile şu evi yaptım. Allah ise sonsuz kudreti ile bütün kainatı yaptı. Şayet bu cüzi kudret olmasa idi, insan hiçbir zaman Allah'ın sonsuz kudretini hissedip bilemeyecekti. Ama insandaki bu cüzi kudret ve buna benzer bir takım farazi hatlar, hakiki anlamda insanın değildir. İnsan bu cüzi sahibiyet ve malikiyet duygularını sadece kavramak ve kıyaslamak için kullanabilir. Şaşırp da, "*gerçek sahibim*" derse şirk derelerine yuvarlanır.

Çok zengin ve muktedir bir zat emrinde çalışan iki işçiye, servet idare etmenin meşakkatini, tasarrufunun büyüklüğünü, zenginliğin bir takım lezzetlerini, kendi haşmet ve ihtişamını anlatmak için, çok tesis ve fabrikalarından ikisinin idare ve gelirini, bir yıllığına emaneten onlara verir. Şart olarak da fabrikanın mülkiyeti, içindeki makinelerin eksiksiz geri verilmesi, kendi namına işlettirilmesi ve kendi ahlaki prensiplerine göre idare edilmesi gibi şeyleri o iki işçiye tembih eder.

İki işçiden birincisi fabrikanın idaresini alır ve aynen O zatın direktifine göre

hareket eder ve onun çok vasıflarını kıyas yolu ile anlar. Mesela der, “Ben şu küçük tesisi idare ediyorum, şu zat ise binlercesini idare ediyor. Ben, şu kadar insanla uğraşıyorum, O binlercesi ile alakadardır. Şu tesisin gelirindeki zenginlik şu, onun mülkünün zenginliği ise baş döndürür,..” der. O Zat’a olan sevgi ve saygısı artar ve her zaman da orada geçici ve emaneten bulunduğunu unutmaz. Bu davranışı ile onun teveccühünü kazanır. O zat da, onu çok büyük bir mükafatla ödüllendirir.

Diğer işçi ise, fabrikaya girer girmez, vaziyetini ve vazifesini unuttur. Hemen fabrikanın isim tabelasını indirir, kendi ismini takar. İdarede o zatın ahlakına uymaz. Demirbaş olan makineleri haraç merac satar. *Emanetçi ve geçici olduğunu hiç hatırlamaz.* Asıl fabrika sahibini inkar eder ve ona meydan okur. Haddini aşarak temellük davasına sapar. Ayna olduğunu inkar eder. *Mevhum olan, yani farazi olan hallerini gerçek telakki eder.* Asıl fabrika sahibi olan zat da ona layık bir ceza ile onu cezalandırır.

İşte bu misalde olduğu gibi, insanın vücudu bir fabrikanın azaları gibidir. O zat ise, Cenab-ı Hakk'tır. O iki işçi ise, biri mümin ve haddini bilen, temellük davasına sapmayan benlik ve hislerini Allah’ın isim ve sıfatlarını anlamakta kullananları temsil eder. Diğer ise temellük davasına sapan, haddini aşan, kendine ait olmayan şeyleri kendine mal eden, firavun meşrep kafirleri temsil eder. O Zat’ın tembihleri ise İslam ve şeriattır ve hakeza...

İnsandaki küçük numunelerden kastedilen mana; insana verilen cüzi irade, cüzi kudret, cüzi malikyetlik, cüzi idare ve tasarruf, cüzi şuur ve ilim gibi şeylerdir.

Külli ve büyük ise; Allah’ın sonsuz iradesi, sonsuz kudreti, sonsuz malikiyeti, sonsuz tedbir ve idare sıfatı, sonsuz ilimi gibi ezeli ve ebedi olan ilahi sıfat ve isimlerdir.

İnsana **küçük** vasfının izafe edilmesi, Allah’taki büyük sıfatlara işaret içindir. Yoksa insanda büyük ve başka vasıflara işaret için değildir. Zaten mukayese Allah’ın külli sıfatları ile insanın cüzi sıfatları arasında yapıldığı için, külli manasını başka bir şeye yormak mümkün değildir...

(1) bk. [Sözler, On Birinci Söz.](#)